

**Abdülvehhâb b. Celâleddîn Muhammed Hemedânî,
Sevâkıbu'l-Menâkıb-ı Evliyâullah, tahk. Ârif Nevşâhî,
Tahrân: Mîrâs-ı Mektûb 2011, XLV+397 s.**

Ercan ALKAN*

Tasavvuf târihi ve düşüncesine ilişkin araştırmalarda, mürâcaat edilen önemli kaynaklardan birisi de tür olarak menâkıbnâmelerdir. Tasavvufun İslam dünyasında yaygınlık kazanmasıyla birlikte, söz konusu literatüre dâir eserler de yaygınlık kazanmaya başlamıştır. Sûfilerin yaşamöyküleri, söz ve davranışlarına yer verilen bu tür eserlerin tematik içeriği ve yapısı târihsel süreç içerisinde genişleyerek devam etmiştir. İlk başlarda yalnızca bir sûfi merkeze alınmak sûretiyle kaleme alınan menâkıbnâmeler, tarikatleşmeyle birlikte tarikat pîri, tarikat çevresi ve tarikatın kendisine, usûl ve âdâbına dâir bilgileri de ihtivâ eder olmuştur. Ahmed Eflâkî'nin *Menâkıbu'l-Ârifîn*'ini içerik bakımından bu tarzda bir tasavvuf klasığıdır ve Mevlevîlik târihinde önemli bir yere sahiptir. Mevlânâ'nın torunu Ârif Çelebi'nin mürîdi olan Eflâkî, eserini şeyhinin isteği üzerine kaleme almıştır. Hiç şüphesiz Ârif Çelebi ile yakın ilişkisinden dolayı Eflâkî'nin naklettiği bilgiler büyük bir târihi değere sâhiptir. Ancak sonraları dil ve üslub yönünden bir takım sorunları olduğu gözlenen eser bâzı müelliflerce ihtisar edilmek sûretiyle daha kullanışlı bir hâle getirilmeye çalışılmıştır. Söz konusu muhtasarlardan birisi de Abdülvehhâb b. Celâleddîn tarafından telîf edilmiştir. Müellif, *Menakıbu'l-Ârifîn*'den bâzı kısımları çıkarıp yer yer farklı bilgiler de ekleyerek ve özetleyerek *Sevakıbu'l-Menâkıb* adını verdiği Farsça bir eser kaleme almıştır. Hemedânî bir Nakşbendî şeyhinin oğlu olan Abdülvehhâb b. Celâleddîn'in biyografisine ilişkin pek fazla bilgi yoktur. Sünnî olduğu için Safevîlerin Hemedân'ı işgâli üzerine önce Şam daha sonra ise Mısır'a gitmiş ve Kâhire Mevlevîhâne'sine sığınmıştır. *Sevâkıbu'l-Menâkıb*'i Kâhire'de iken 1540 yılında telîf etmiştir. Mevlevî muhitlerinde rağbet edilen ve çokça okunan bu eseri, Pakistanlı araştırmacı Ârif Nevşâhî en kadîm üç nüshaya dayanarak tahkik etmek sûretiyle yayıma hazırlamıştır. *Sevâkıbu'l-Menâkıb* hakkında Ârif

* Ar. Gör., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (alkanercan@gmail.com)

Nevşâhî şöyle bir tespitte bulunmaktadır: “Kitabın müellifi İranlı ve eseri Farsça olmasına rağmen gerek müellif gerekse kitap İran kültür havzasında pek tanınmamaktadır. Esere daha ziyâde Anadolu/Türkiye kültür havzasında ve Mevlevî muhitlerinde teveccüh edilmiştir.” (s. XVI) Eserin Fars kültür havzasında tanınmamasını Ârif Nevşâhî, müellifin eserini İran bölgesi dışında, Kâhire’de kaleme almış olmasına bağlar. Eserin mezkûr bölgelerde tanınmadığı yönündeki iddiasını Nevşâhî şu ifâdeleriyle desteklemektedir: “İranlı Mevlânâ uzmanı Bedüzzamân Fûrûzânfer’in kitaplarından birindeki ifâdelerinden birisine bakılırsa üstadında bu Hemedânî’nin *Sevâkıbu’l-Menâkıb*’ından haberdâr olmadığı ve eserin Türkçe çevirisini asıl zannettiği ve talebelerinden birisinin de bu nüshadan hareketle eseri Farsçaya çevirdiği anlaşılmaktadır. Fars edebiyatı târihine dâir günümüzde yetkili isimler tarafından kaleme alınan çalışmalarda da *Sevâkıbu’l-Menâkıb*’dan bir kaç satırla –ki bunlardan bir kısmı da hatalıdır- geçiştirilmiştir.” (s. XVI)

Eseri neşre hazırlayan Ârif Nevşâhî bir önsöz (İngilizce ve Farsça) ve bir giriş (Farsça) kaleme almıştır. Önsözde kısaca, yaklaşık yirmi yıl önce elde ettiği bir *Sevâkıb* nüshası ve sonrasında bu risâle hakkında kaleme alıp *Maârif* dergisinde yayımladığı “*Sevâkıbu’l-Menâkıb-ı Evliyâullah: Me’hazî-yi Ferâmüş Şode der Bâre-i Mevlânâ ve Mevleviyye*” başlıklı makâlesini anaarak eseri yayıma hazırlama sürecinden söz eder. Adı geçen makâle Necdet Tosun tarafından Türkçeye çevrilerek yayımlanmıştır¹. Eserin girişi, Ârif Nevşâhî’nin bu makâlesinin genişletilmiş hâlidir. Giriş bölümünde müellifin hayatı, eserleri, şiirlerinden örnekler, *Sevâkıbu’l-Menâkıb*’ın kaynakları, nüshaları, tercümelere ve eserin tahkik yöntemi hakkında genel bilgi ve değerlendirmelere yer verilmiştir (s. XIII-XLV). Ârif Nevşâhî, *Sevâkıbu’l-Menâkıb*’ın dünya kütüphanelerinde bilinen 9 nüshası olduğunu ifâde ettikten sonra bu nüshalardan üçünden hareketle eseri tahkik ettiğini belirtir:

T: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphânesi, Emânet Hazînesi 1194 nolu nüsha. Konya’da Derviş Sun’i tarafından 985/1577 târihinde tâlik hatla istinsâh edilmiştir. 19 satır, 205 varaktır.

N: Ârif Nevşâhî’nin kendi koleksiyonunda bulunan nüsha. Şâmî isimli bir müstensih tarafından 986/1578 târihinde tâlik hatla istinsâh edilmiştir. 17 satır, 256 varaktır.

1 Ârif Nevşâhî, “*Sevâkıbu’l-Menâkıb-ı Evliyâullah: Mevlânâ ve Mevlevilik Hakkında Unutulmuş Bir Kaynak*” trc. Necdet Tosun, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, yıl: 6, sayı:14, Ocak 2005, s. 697-707.

F: Süleymâniye Kütüphanesi, Fâtih, 2865 nolu nüsha. Dervîş Hamdi el-Mevlevî tarafından 991/1583 târihinde istinsâh edilmiştir. 244 varaktır.

Sevâkıbu'l-Menâkıb'ın mukaddimesinde müellif Hemedânî, *Menâkıbu'l-Ârifîn*'i yeniden gözden geçirip tanzîm etmesi yâni eserin telîf gerekçesi üzerinde durur (s. 2-4):

Menâkıbu'l-Ârifîn'de konuyla doğrudan irtibâtı olmayan ve okumaya güçleştiren bir üslubun gözlenmesi,

Tekrarlanan beyitler ve ibârelere, konular içinde takdîm ve te'hîre rastlanması,

İfâdelerin karışıklığı, Türkçe lafızların araya girip karışması ve nâdir kelimelerin kullanılması,

Menkıbeler arasında irtibatsızlık ve uygunsuzlukların olması,

Eserde kişilere verilen sıfatlardaki çelişki ve tutarsızlıkların bulunması, Zâhir ehline küfür, zındıklık, ibâha ve ilhâd şeklinde yorumlanabilecek menkıbelere yer verilmesi,

Menâkıbu'l-Ârifîn'in hacim itibâriyle büyük olması,

Menâkıbu'l-Ârifîn'ın bâb ve fasıllar gözetilerek telif edilmediği için eserde aranan bilgi, hikâyeye ya da ibârenin kolayca bulunamaması.

Sevâkıbu'l-Menâkıb eserin yazılış sebebinin izâh edildiği bir mukaddime, dokuz zikir (bölüm) ve bir hâtmeden oluşmaktadır. Bölüm başlıkları olan dokuz zikrin içerikleri kısaca şöyledir:

Zikir: Hz. Mevlânâ'nın pederi Sultânü'l-Ulemâ Muhammed b. Hüseyin b. Ahmed Hatîbî Belhî hakkındadır (s. 7-25). Bu bölüm altı bâbdan oluşmaktadır:

1. Bab: Sultânü'l-Ulemâ'nın ismi ve nesebi, çocukluk döneminden yetişkinliğine kadar olan hâlleri (s. 7-8),
2. Bab: Sultânü'l-Ulemâ'nın tarikat silsilesi (s. 9-11),
3. Bab: Kendisine "Sultânü'l-Ulemâ" nisbesinin verilmesi (s. 11-12),
4. Bab: Sultânü'l-Ulemâ'nın Belh'ten hicret etme sebebi (s. 13-20),
5. Bab: Sultânü'l-Ulemâ'nın kerâmet ve tasarrufları (s. 21-24),
6. Bab: Sultânü'l-Ulemâ'nın âhirete irtihâli (s. 24-25).

Zikir: Hz. Mevlânâ'nın mürşidi Seyyid Burhâneddîn Muhakkık Tirmizî hakkındadır (s. 27-31).

Zikir: Mevlânâ Celâleddîn Muhammed Belhî Rûmî hakkındadır (s. 33-250). On bâbtan müteşekkildir. Her bir bâb da iki fasıldan oluşmaktadır:

1. Bab: Hz. Mevlânâ'nın dünyâyı teşrîfi (s. 36-54): Birinci Fasil, doğumu ve çocukluğu; İkinci Fasil, güvenilir insanların Mevlânâ hakkındaki şehâdetleri ve kendisine "Hüdâvendigâr" lakabının verilmesi,
2. Bab: Hz. Mevlânâ'nın zuhûru (s. 54-65): Birinci Fasil, Hz. Mevlânâ'nın Seyyid Burhâneddîn'e intisâbı; İkinci Fasil, Hz. Mevlânâ'nın Şems-i Tebrizî ile buluşmaları,
3. Bab: Hz. Mevlânâ'nın seyr ü sülûkü (s. 65-74): Birinci Fasil, Hz. Mevlânâ'nın riyâzatları; İkinci Fasil, Hz. Mevlânâ'nın zikir, evrâd ve duâları,
4. Bab: Hz. Mevlânâ'nın mi'râcî (mânevî yükselişi) (s. 74-103): Birinci Fasil, Hz. Mevlânâ'nın güzel ahlâkı ve bu hususta söylediği sözler; İkinci Fasil, ahlâk, sıfatlar, velîlerle sohbetin fazîleti, müridlerin âdâbı ve "Velîlerim kubbelerimin altındadır" hadîsinin şerhi,
5. Bab: Hz. Mevlânâ'nın gönlüne âit yüce haller (s. 103-160): Birinci Fasil, Hz. Mevlânâ'nın keşf, kerâmet ve tasarrufları; İkinci Fasil, Hz. Mevlânâ'nın hâlleri ve mânevî istiğrâkı,
6. Bab: Hz. Mevlânâ'nın kalp ferahlığı (s. 160-165): Birinci Fasil, semâ ve semâya dâir beyânları; İkinci Fasil, rebâb ve rebâba dâir beyanları,
7. Bab: Hz. Mevlânâ'nın âleme nur bahşetmesi (s. 165-193): Birinci Fasil, Hz. Mevlânâ'nın nasîhat ve vaazları; İkinci Fasil, cimrilerin yerilmesi,
8. Bab: Hz. Mevlânâ'nın havâs ve avâmın faydalanması için nûkte ve latifelere önem vermesi (s. 194-235): Birinci Fasil, nûkteleri; İkinci Fasil, Hz. Mevlânâ'dan latif hikâye ve rivâyetler,
9. Bab: İnkârcıların onun sohbetinden mahrûm kalması (s. 236-239): Birinci Fasil, evliyâyı inkâr hakkındaki sözler ve Hz. Mevlânâ'nın beyanları; İkinci Fasil, Hz. Mevlânâ'yı inkâr edenlerin hâlleri,
10. Bab: Hz. Mevlânâ'nın âhireti teşrîfi (s. 240-250): Birinci Fasil, Hz. Mevlânâ'nın vefâtından önceki hâlleri ve vefâtı; İkinci Fasil Hz. Mevlânâ'nın vefâtından sonraki kerâmetleri.

Zikir: Şeyh Şemseddîn Tebrizî hakkındadır (s. 251-278). Bir mukaddime ve sekiz bâbdan oluşur. Mukaddime Şems'e iftirânın sebebi ve mâhiyeti hakkındadır (s. 251-252).

1. Bab: Şems-i Tebrizî'nin nesebi, kadr ü kıymeti ve tasavvufa intisâbı (s. 253-254),

2. Bab: Dönemin büyüklerinin Şems-i Tebrizî'ye dâir söyledikleri (s. 255-258),
3. Bab: Şems-i Tebrizî'nin riyâzâtları (s. 258-259),
4. Bab: Şems-i Tebrizî'nin güzel ahlâkı (s. 259-260),
5. Bab: Şems-i Tebrizî'nin kerâmetleri (s. 260-262),
6. Bab: Şems-i Tebrizî'nin nükteleri (s. 262-270),
7. Bab: Şems-i Tebrizî'nin vâz u nasihatları (s. 270-274),
8. Bab: Şems-i Tebrizî'nin katli (s. 274-278).

Zikir: Şeyh Selâhaddîn Ferîdûn Konevî hakkındadır (s. 279-284).

Zikir: Çelebi Hüsâmeddîn hazretleri hakkındadır (s. 285-292).

Zikir: Sultân Bahâeddîn Veled Mevlânâ Celâleddîn Muhammed hakkındadır (s. 293-301).

Zikir: Celâleddîn Ferîdûn (Ârif Çelebi) hakkındadır (s. 303-354). Bir mukaddime ve altı fasıldan müteşekkildir:

1. Fasil: Ârif Çelebi'nin doğumu (s. 310-312),
2. Fasil: Büyük zâtların Ârif Çelebi hakkında söyledikleri (s. 313-319),
3. Fasil: Ârif Çelebi'nin kerâmet ve mükâşefeleri (s. 319-343),
4. Fasil: Ârif Çelebi'nin latife ve nükteleri (s. 343-347),
5. Fasil: Ârif Çelebi'nin içki içmesi meselesi ve bu hususun açıklanması (s. 347-352),
6. Fasil: Ârif Çelebi'nin âlem-i bekâya intikâli (s. 352-354).

Zikir: Çelebi Şemseddîn Emîr Âbid b. Sultân Veled hakkındadır (s. 355-356).

Eserin hâtimesi ise vasiyet, eserin bitiriliş târihi ve bir münâcâttan oluşmaktadır (s. 357-359). Vasiyet kısmında müellif, eserini çoğaltacak olan kâtip ve müstensihlerden, istinsâhta âzamî derecede dikkatli olmalarını ister. Çünkü müellif eseri yazarken çektiği sıkıntıların nâ-ehil kimse-ler elinden hebâ olmasını istemez.

Mevlevîler nezdindeki öneminden dolayı eser ilk önce Derviş Halil Senâî (v. 950/1543) tarafından *Tercüme-i Sevâkıbu'l-Menâkıb* adıyla Osmanlı Türkçesine tercüme edilerek Kânûnî'ye takdim edilmiştir. Daha sonra Derviş Mahmud-ı Mesnevîhan Dede (v. 1011/1602) tarafından *Tercüme-i Sevâkıb* adıyla eserin Osmanlı Türkçesine ikinci bir tercümesi

daha yapılmıştır. Kütüphâne kayıtlarına baktığımızda ikinci tercümenin ilk tercümeyle göre daha çok istinsâh edildiğini ve minyatürlü nüshalarının olduğunu görürüz. Nüshalarının çokluğundan ve dil bakımından olsa gerek söz konusu ikinci tercüme, 2007 yılında Osmanlı Türkçesi aslından sadeleştirilerek yayımlanmıştır.² Ancak bu neşirden daha önce merhum Süheyl Ünver, iki resimli nüshadan hareketle eseri tanıtıcı mâhiyette yalnızca minyatürleri tavsif eden kısımları neşretmiştir.³ Bununla beraber Osmanlı Türkçesinden hareketle günümüz Türkçesine kazandırılan her iki çalışma da bir takım eksikleri bünyelerinde barındırmaktadırlar. *Sevâkıbu'l-Menâkıb*'in Ârif Nevşâhî tarafından yapılan bu neşrinin Türkçeye kazandırılması, kanâatimizce klasik dönem Mevlevîlik çalışanları ve okuyanları için eseri daha kullanışlı bir hâle getirecektir.

2 Derviş Mahmûd-ı Mesnevîhan, *Sevâkıb-ı Menâkıb*, haz. H. Ayan-G. Ayan-E. Erol, Konya: Rûmî Yayınları, 2007, 338 s.

3 *Sevâkıb-ı Menâkıb Mevlânâ'dan Hâtıralar*, haz. Süheyl Ünver, İstanbul: Organon 1973, 52 s.